

Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю країни в умовах воєнного стану

У статті з метою удосконалення напрямів застосування механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах воєнного стану розкрито сутність кожного з них та визначено окремі об'єктно-предметні групи (експорт та імпорт сировинної продукції, експорт та імпорт товарів з високою доданою вартістю, експорт та імпорт послуг, зовнішньоторговельні угоди та створення зон вільної торгівлі). За кожною з груп представлено сукупність методів, що запропоновано застосовувати в межах реалізації механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю. Доцільним та обґрунтованим є використання в розрізі: 1) економічного механізму: експортних дотацій та субсидій, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкових канікул, створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедур ліцензування окремих видів експорту, зниження митних тарифів на імпорт тощо; 2) правового механізму: внесення змін до законодавства, що регулює питання фітосанітарних норм, процедур ліцензування та страхування, створення та розвитку бізнес-інкубаторів, дотримання прав інтелектуальної власності, усунення адміністративних бар'єрів експорту послуг, укладання торговельних угод з країнами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною; 3) організаційного механізму: структуризація відносин державних органів влади та місцевого самоврядування в сфері розподілу обов'язків та повноважень; посилення участі та ролі всіх рівнів суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики; 4) інформаційного механізму: здійснення інформаційної підтримки національних експортно орієнтованих підприємств та імпортерів.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика; механізми державного управління; методи державного управління; зовнішня торгівля; експорт; імпорт; Україна; воєнний стан; війна росії проти України.

Актуальність теми. «Державне управління» відносно нове поняття в Україні, яке виникло в ХІХ ст. з метою розв'язання проблеми удосконалення механізмів державного управління та доступності державних послуг, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності роботи публічного сектору. Вільсон В. (Wilson W.) [17], який вважається одним із попередників і основоположників сучасного підходу до науки державного управління, у статті 1887 р. визначив мету досліджень у сфері адміністрування, яка полягає у визначенні завдань, які уряд може успішно реалізувати, та окресленні механізмів, яким чином уряд буде реалізовувати ці завдання з мінімально можливими витратами та найвищими результатами.

На сьогодні в умовах воєнного стану в Україні роль держави набуває особливого значення у всіх аспектах суспільного та господарського життя країни. Ступінь впливу державних органів влади на зовнішню торгівлю як важливу складову економічного розвитку в умовах війни посилюється. Однак важливо зберегти лібералізм у ринкових торговельних відносинах та створити відповідні умови для розвитку підприємництва в країні. Адже війна змінює пріоритети розподілу бюджетного фінансування, а це позначається на загальному економічному стані країни.

Незважаючи на воєнні дії росії, Україна не втратила свою присутність на міжнародних ринках товарів і послуг, хоча зовнішньоторговельний оборот скоротився на 21,3 % за підсумками першого півріччя 2022 р. порівняно з аналогічним періодом 2021 р. Темпи скорочення експорту товарів (на 24 %) перевищують темпи скорочення їх імпорту (на 18,6 %), наслідком чого стало збільшення негативного показника сальдо більше ніж удвічі (з 1,2 до 2,6 млрд дол. США) [4].

Мета статті – обґрунтувати напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах воєнного стану та визначити методи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю задля формування конкурентоспроможних національних суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках товарів і послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Дослідження в сфері державного управління зовнішньоекономічними процесами здійснювали такі науковці, як: Борисенко О.П. (2013), Коліжук О.О. (2012), Коршунова Г.С. (2000), Крупін В.Є. (2008), Литвин Н.Ю. (2014), Машков А.О. (2014), Онищенко О.А. (2008), Пісьмаченко Л.М. (2008), Скрябіна Д.С. (2014), Філіна Г.І. (2003), Яворський А.І. (2002). Дослідники в своїх дисертаційних

дослідженнях здійснили обґрунтування механізмів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю. Однак, враховуючи зміни в економіці країни, що відбуваються внаслідок війни росії проти України, доцільним є перегляд та удосконалення окремих положень формування та реалізації механізмів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю. В науковій літературі на сьогодні акцентується увага здебільшого на правовому аспекті державного регулювання зовнішньоторговельних операцій. Зокрема, С.Скрипник, О.Процевят, О.Воронова [15] зазначають, що «на сьогодні першочерговим завданням є робота над вдосконаленням інструментів правового регулювання, зокрема законодавчої бази, яка в умовах війни наділена значним регуляторним потенціалом і може реально стимулювати чи стримувати зовнішньоекономічну активність». Тому актуальним є питання формування комплексного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану.

Викладення основного матеріалу. Зміни, що відбуваються в економічних процесах в Україні та викликані війною росії в нашій країні, безпосередньо відобразилися на зовнішньоторговельних операціях. Зокрема, оцінюючи сучасний стан зовнішньої торгівлі, варто вказати на такі основні його характеристики:

- знищення окремих підприємств, виробничих комплексів, цілих сфер господарської діяльності;
- сповільнення активності підприємницької діяльності;
- логістичні ризики та збільшення витрат на транспортування товарів через блокування українських морських портів, обмежену пропускну здатність сухопутних шляхів, пошкодження автомобільних та залізничних доріг;
  - валютні ризики як для суб'єктів підприємницької діяльності, так і для країни в цілому;
  - потенційна можливість посилення місця України на ринку товарів і послуг країн Європейського Союзу;
  - зменшення важливості ринку товарів і послуг країн Євразійського економічного союзу для підприємств України та перетворення його на постачальника сировини;
  - зростання обсягів імпорту товарів військового призначення, що впливає на зовнішньоторговельний баланс;
  - зростання обсягів товарів критичного імпорту у зв'язку зі скасуванням мита, податку на додану вартість та акцизного збору;
  - зменшення надходжень до бюджету у вигляді митних платежів від імпортних операцій;
  - загроза глобальної продовольчої кризи та збільшення світових цін, зокрема на товари експорту України.

Законодавство України передбачає ряд інструментів, які можуть застосовуватися до імпорту товарів і послуг з метою захисту національного ринку, та інструментів, що використовуються для стимулювання і підтримки експорту товарів і послуг, задля створення збалансованого розвитку зовнішньої торгівлі з результатом позитивного зовнішньоторговельного балансу країни. Однак чітко не прописано, які саме методи можуть використовуватися під час державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, а наведено лише перелік загальних методів (інструментів) щодо діяльності суб'єктів господарювання. Натомість у науковій літературі дослідження зводяться до переліку найбільш актуальних методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, представлених в таблиці 1.

«Воєнний стан є специфічним правовим режимом, в умовах якого не всі ринкові інструменти впливу на ЗЕД є доцільними й ефективними. Основою регуляторного механізму стають правові важелі впливу. Так ще у 2015 р. було прийнято Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389–VIII, який не містить якихось прямих обмежень чи заборон експорту–імпорту на період воєнного стану. Проте значна увага у законодавстві приділена регулюванню торгівлі із державою-агресором та/або державою-окупантом. Власне, основним інструментом, необхідним для обмеження співпраці держав (в актуальний час такими є Україна та держава-агресор російська федерація), є ембарго» [15].

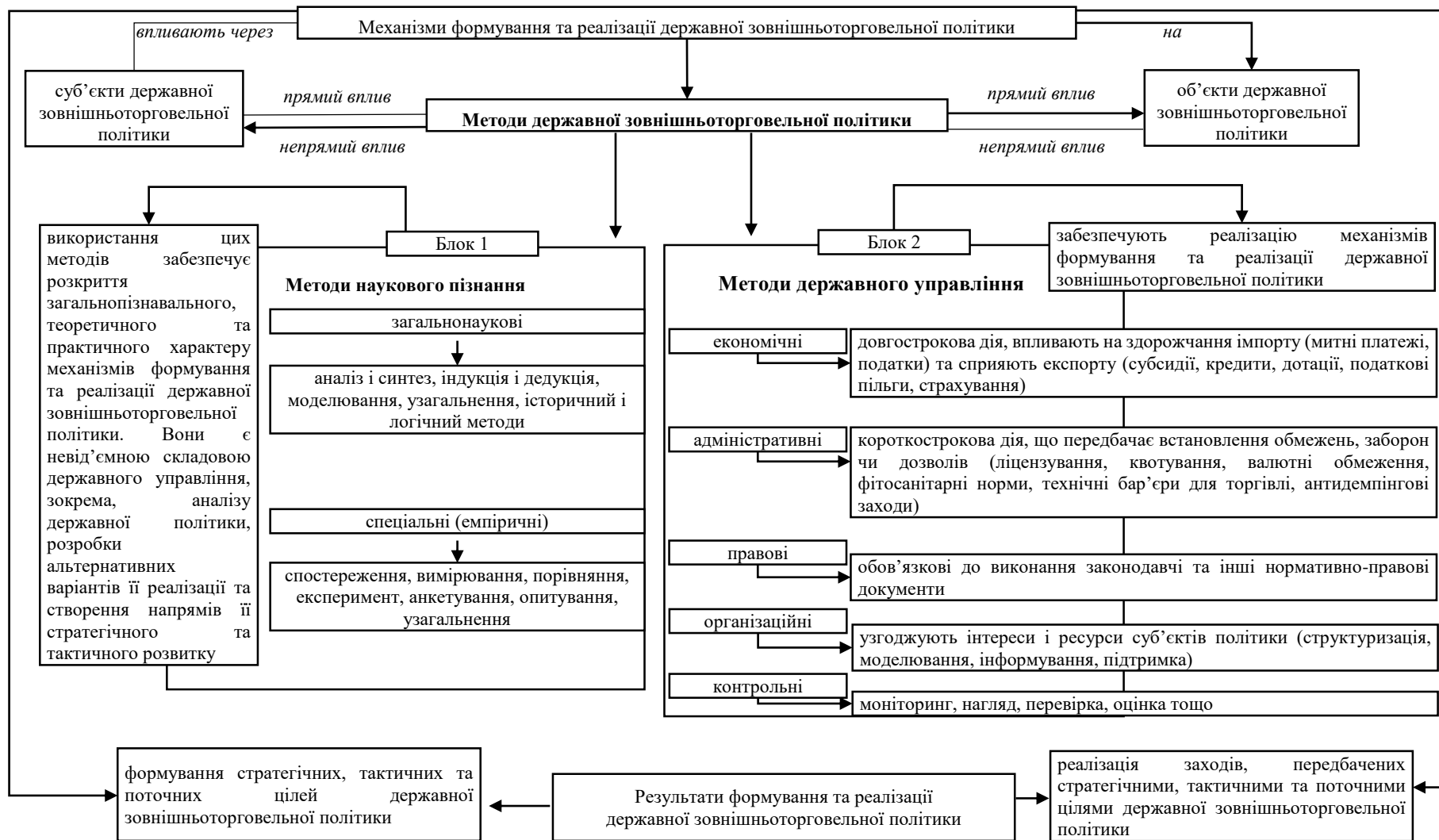
Як бачимо з таблиці 1, найпоширеніші в науковій літературі групи методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю – економічні та адміністративні. Також відповідно до законодавства України та міжнародних правил формування та реалізації торговельної політики, визначених СОТ, використовується тарифне (митний тариф, мито, митна вартість і країна походження) та нетарифне регулювання (кількісні обмеження, технічні бар'єри, квоти, ліцензії, субсидії, демпінг тощо). Часто в літературі отожднюється група економічних методів з тарифним регулюванням, а адміністративні методи з нетарифним регулюванням. Таке отожднювання недоцільне, тому що такі види методів варто виокремлювати за різними класифікаційними ознаками. Зокрема, адміністративні та економічні методи ідентифікуються за механізмами формування та реалізації зовнішньоторговельної політики, тому їх інструменти формуються відповідно до виду механізму, який передбачає їх застосування. Натомість тарифні (мита, податки на додану вартість, акцизні податки тощо) та нетарифні (ліцензії, субсидії, квоти тощо) методи, на нашу думку, доцільно трактувати як інструменти, які реалізуються в межах адміністративних та економічних методів.

Економічні та адміністративні методи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю в науковій літературі

Автор (джерело)	Запропонований перелік методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю	
	економічні	адміністративні
Н.М. Галазюк, Ю.О. Галазюк [5]	митні тарифи, збори; імпорتنі депозити; пільгові кредити експортерам; гарантії, субсидії; звільнення від сплати податків	повна заборона ЗЕД; ліцензування; квотування; специфічні вимоги до товару
Л.М. Письмаченко [9]	є довгостроковими, характеризуються як регулюючі та використовуються з метою сприяння розвитку національної економіки та забезпечення стабільних надходжень до бюджету від зовнішньої торгівлі	є короткотерміновими, мають обмежувальний або фіскальний характер, через них держава здійснює «ручне» управління у сфері зовнішньої торгівлі з метою термінового впливу на прискорення чи гальмування тих чи інших процесів, виходячи з державних потреб
К.Н. Владіміров, В.Ю. Бардачова [3]	інструменти, що впливають на ринковий механізм, а саме спрямовані на подорожчання імпорту й здешевлення експорту	інструменти, що безпосередньо впливають на економічні відносини
М.Д. Пецкович, Н.Р. Круп'як [8]	до фінансово-бюджетних методів належать: мито та митні платежі, податкові пільги, субсидії, дотації, експортні премії; їх використання впливає на фінанси суб'єктів ЗЕД, а інших – на пропозицію грошей в країні, яка теж в свою чергу суттєво впливає на обсяг зовнішньоторговельних операцій	до грошово-кредитних методів належать: експортне кредитування, пільгові кредити, регулювання валютних курсів, валютні обмеження, експортне страхування і гарантії
С.М. Домбровська [6]	митні тарифи, збори, імпорتنі депозити (у області імпорту), пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків тощо (в області експорту), валютні обмеження	–
О.В. Поліщук, К.С. Бурдун [10]	займають провідне місце в період стабілізації економіки; до них належать митні тарифи, непрямі податки (акцизний збір, податок на додану вартість при імпорті) та різні види митних чи прикордонних зборів, імпорتنі депозити (в галузі імпорту), пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків тощо (в галузі експорту)	найдоцільніше застосовуються за умов економічної нестабільності, зростання дефіциту та інфляції; ними користуються, як правило, протягом короткого терміну з метою захисту економіки країни або її відродження через мобілізацію та оптимальне використання ресурсів; до них належать ембарго, ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товару та ін.
В.Ю. Улида [16]	пряме та непряме інвестування, надання дотацій та субсидій, податкове регулювання, тарифне (цінове) регулювання, валютне регулювання, встановлення фіскальних пільг та обмежень, державне страхування – фінансового типу	встановлення експортно-імпорتنих квот, антимонопольні обмеження, митне декларування та оформлення, ліцензування, специфічні вимоги до товарів та послуг (упакування, маркування тощо), ембарго – ринково-організаційного типу

Варто зауважити, що застосування тарифних методів повинно мати на меті не лише захист національного товаровиробника, але й враховувати інтереси кінцевих споживачів – громадян країни, які потребують отримання доступу до якісних товарів і послуг за якнайвищою вартістю. Тому завдання державних органів влади полягає в застосуванні таких митних тарифів та мита, що забезпечували б доступ імпортової продукції до національного ринку з найменшими втратами для національних виробників та захист добробуту громадян країни. Якщо група тарифних методів є більш-менш усталеною та інструменти, які до них належать, мають чіткий перелік, що регламентується законодавством, тоді як нетарифні обмеження в зовнішній торгівлі можуть мати безліч варіацій та способів їх застосування для різних позицій зовнішньоторговельних операцій.

На підставі здійсненого аналізу підходів до виокремлення методів управління зовнішньоторговельною діяльністю можемо зробити висновок, що науковці здебільшого називають методи регулювання зовнішньої торгівлі, натомість не використовують інші методи, які складають систему державного управління. Це обмежує механізми державної зовнішньоторговельної політики щодо ефективного управління зовнішньоторговельними відносинами та робить неможливим застосування певних інструментів, які не входять до тарифних та нетарифних, економічних та адміністративних методів. Тому запропоновано авторський підхід щодо створення системи методів формування та реалізації зовнішньоторговельної політики (рис. 1), яка містить такі групи класифікаційних ознак методів: методи наукового дослідження, методи державного управління.

Джерело: розроблено авторами

Рис. 1. Система методів формування і реалізації зовнішньоторговельної політики

Методи наукового дослідження в сфері формування та реалізації державної політики висвітлюють у своїх працях лише окремі науковці [2, 7, 1]. Вважаємо, що їх роль у державному управлінні недостатньо розкрито, що применшує їх значення та негативним чином позначається на ефективності державної політики. Адже, наприклад, використання таких загальнонаукових методів, як аналіз і синтез, моделювання сприятимуть більш глибокому та обґрунтованому процесу формування та реалізації механізмів державного управління. Натомість за допомогою емпіричних методів дослідження (анкетування, спостереження) здійснюється моніторинг цілей виконання державної політики та є можливість сформувати напрями зміни в існуючих стратегіях розвитку складових політики державного управління. Застосування методів наукового пізнання в ролі методів формування та реалізації зовнішньоторговельної політики розширює механізм дії використовуваних інструментів та дозволяє окреслити дієві та ефективні управлінські рішення у сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю.

Також до системи методів формування і реалізації зовнішньоторговельної політики належать методи державного управління, серед яких запропоновано виокремити економічні, адміністративні, організаційні, правові та контрольні. Розподіл методів за такими групами здійснено на підставі мети їх застосування. Так, наприклад, економічні методи безпосередньо впливають на зовнішньоторговельну діяльність, зокрема на доходи та витрати експортерів та імпортерів товарів і послуг. Адміністративні методи державної зовнішньоторговельної політики пов'язані з можливістю застосування через апарат державного управління відповідних обмежень, заборон чи дозволів, які є інструментами регулювання зовнішньоторговельних потоків. До правових методів належить сукупність нормативно-правових документів, які встановлюють правила організації та ведення зовнішньоторговельної діяльності. Варто зауважити, що до цієї групи методів доцільно врахувати систему міжнародних договорів і правил ведення міжнародної торгівлі, що регламентуються міжнародними і міждержавними та недержавними організаціями. Організаційні методи зовнішньоторговельної політики перш за все скеровані на узгодження інтересів і ресурсів суб'єктів політики, що реалізується через формування злагодженої організаційної структури органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також мають враховувати різносторонні інтереси та потреби всіх рівнів суб'єктів зовнішньоторговельної політики. Особливу увагу варто приділити контрольним методам, які відіграють важливу роль у процесі прийняття управлінських рішень та забезпечення їх відповідної реалізації.

Наступним етапом дослідження є огляд механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Проаналізувавши різні підходи в науковій літературі до трактування досліджуваного поняття, можна зробити висновок, що механізми державного управління – це елементи системи державного управління, які забезпечують якісну взаємодію об'єкта та суб'єкта управління та передбачають застосування певних методів задля формування та реалізації відповідних управлінських рішень.

У сфері формування та реалізації зовнішньоторговельної політики доцільно виокремити такі механізми:

- економічний – механізм, що передбачає застосування сукупності методів державного управління, реалізація яких впливає на фінансово-економічний стан об'єкта та суб'єкта зовнішньоторговельної політики;

- організаційний – сукупність правил, завдань, повноважень суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики на державному та регіональному рівнях щодо розподілу функцій між ними. Такий механізм має забезпечувати функціональну взаємодію та ефективне виконання обов'язків суб'єктів політики;

- правовий – сукупність нормативно-правових інструментів, на підставі яких формується та реалізується державна зовнішньоторговельна політика. Цей механізм створюється і приводиться в дію суб'єктами державної політики у вигляді нормативно-правових законодавчих актів;

- інформаційний – механізм, основним методом реалізації якого є інформування та комунікаційна взаємодія суб'єктів зовнішньоторговельної політики на різних рівнях (міжнародний, національний, регіональний тощо). За допомогою цього механізму реалізуються завдання політики, що пов'язані з поширенням інформації серед суб'єктів та їх підтримка в сфері здійснення зовнішньої торгівлі.

Перераховані механізми забезпечують формування та реалізацію державної зовнішньоторговельної політики. Комплексне їх застосування сприяє розв'язанню проблем та прийняттю управлінських рішень. Використання представлених механізмів у межах формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики передбачає застосування ідентифікованих методів державного управління та здійснюється на різних рівнях управління (глобальний, інтеграційний (на рівні міжнародних організацій, укладання торговельних угод тощо), національний, регіональний) у взаємозв'язку з іншими видами державної політики (бюджетною, валютною, воєнною, митною тощо).

Враховуючи запропоновані напрями розвитку механізмів державної зовнішньоторговельної політики, крім зазначених науковцями принципів та умов їх застосування, важливою складовою є когерентність реалізація таких механізмів та узгодженість заходів у сфері прийняття управлінських рішень. Адже, зважаючи на двоаспектність зовнішньої торгівлі (експортні та імпорتنі операції), вирішення проблем за

окремими об'єктно-предметними групами так чи інакше пов'язані між собою. На сьогодні більшість суб'єктів господарювання, які здійснюють зовнішньоторговельну діяльність, є як експортерами, так і імпортерами товарів і послуг. У цих умовах варто враховувати запити та потреби таких суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики та максимально ефективно задовільняти їх, що в свою чергу сприятиме розвитку зовнішньої торгівлі країни.

Відповідно до представленої характеристики механізмів державної зовнішньоторговельної політики та здійсненого аналізу підходів у науковій літературі щодо можливостей реалізації механізмів та методів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю, запропоновано напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики за окремими її об'єктно-предметними групами, враховуючи виклики, ризики та загрози, що виникають у зв'язку з війною росії проти України (табл. 2).

Запропоновані напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики визначені відповідно до ідентифікованих проблемних питань у сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю суб'єктів господарювання. Таким чином, у сфері розвитку експортних операцій обґрунтовано необхідність використання методів державного управління, що сприятимуть розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю (експортні дотації та субсидії, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкові канікули) та зменшуватимуть частку сировинної продукції в експорті (створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту). Крім того, важливим є застосування інформаційного механізму в частині підтримки національних товаровиробників та інформування щодо можливостей розвитку працездатного виробництва товарів з високою доданою вартістю та участі в бізнес-інкубаторах суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності.

Таблиця 2

Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах воєнного стану в країні за окремими її об'єктно-предметними групами

Об'єктно-предметна група	Характеристика проблеми	Вид механізму державного управління	Сфера удосконалення механізму державного управління (застосування методів)
1	2	3	4
<i>1. Зовнішньоторговельна діяльність</i>			
1.1. Експорт сировинної продукції	Сировина (зернові культури, чорні метали, руди, шлак і зола тощо) становить найбільший відсоток у структурі експорту товарів України	Економічний механізм	Використання методів державного управління, що сприятимуть розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю (експортні дотації та субсидії, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкові канікули) та зменшуватимуть частку сировинної продукції в експорті (створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту)
1.2. Експорт товарів з високою доданою вартістю	Товари з доданою вартістю (машини, устаткування, транспортні засоби тощо) займають незначну частку в структурі експорту	Організаційний механізм	Застосування методів наукового дослідження для структуризації завдань та повноважень органів виконавчої влади
		Інформаційний механізм	Підтримка національних товаровиробників та інформування щодо можливостей розвитку працездатного виробництва товарів з високою доданою вартістю та участі в бізнес-інкубаторах суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності
		Правовий механізм	Внесення змін до законодавства, що регулює питання встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування та страхування операцій зовнішньоторговельної діяльності, а також розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності
1.3. Імпорт сировинної продукції	Необхідність забезпечення національних товаровиробників якісною та доступною сировиною	Економічний механізм	Використання методів державного управління, що сприятимуть розвитку імпорту якісної та доступної сировини відповідно до аналізу конкурентних переваг країни (зниження митних тарифів) та зменшуватимуть частку імпорту в зовнішній торгівлі (встановлення фітосанітарних норм та інших технічних бар'єрів в торгівлі)

1	2	3	4
1.4. Імпорт товарів з доданою вартістю	Імпортозалежність від продукції з високою доданою вартістю (палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки, реактори ядерні, котли, машини; електричні машини; засоби наземного транспорту тощо)	Організаційний механізм	Застосування методів наукового дослідження для структуризації завдань та повноважень органів виконавчої влади
		Правовий механізм	Удосконалення законодавства в сфері регулювання питання імпорту товарів з врахуванням потреб внутрішнього ринку країни
		Інформаційний механізм	Інформаційна підтримка експортно орієнтованих підприємств щодо пошуку якісної та доступної імпортової сировини
1.5. Експорт та імпорт послуг	Основними видами експорту та імпорту послуг є транспортні, туристичні та фінансові (офшорні)	Економічний механізм	Подальша підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами та забезпечення інноваційного і працевіткого характеру послуг у структурі торгівлі та географічної диверсифікації
		Організаційний механізм	Структуризація відносин державних органів влади та місцевого самоврядування в сфері розподілу обов'язків
		Інформаційний механізм	Інформування та підтримка експортерів щодо виходу на зовнішні ринки послуг та створення інноваційного продукту
		Правовий механізм	Удосконалення законодавства в сфері дотримання прав інтелектуальної власності, усунення адміністративних бар'єрів експорту послуг
<i>2. Зовнішньоторговельні відносини з іншими країнами</i>			
2.1. Зовнішньоторговельні угоди та створення зон вільної торгівлі	Відсутність диверсифікації операцій зовнішньоторговельної діяльності за регіонами світу	Економічний механізм	Застосування методу квотування, узгодження розмірів митних платежів, фітосанітарних норм та інших бар'єрів у торгівлі з метою розвитку пріоритетних напрямів експорту товарів з доданою вартістю та захисту національного товаровиробника України
		Організаційний механізм	Посилення участі та ролі всіх рівнів суб'єктів зовнішньоторговельної політики в формуванні та розвитку відносин з іншими країнами; побудова системи моніторингу та контролю виконання умов та ефективності діючих угод
		Інформаційний механізм	Інформування суб'єктів господарювання щодо можливостей та умов розвитку зовнішньої торгівлі
		Правовий механізм	Укладання торговельних угод з країнами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною

Джерело: розроблено авторами

Правовий механізм формування та реалізації експортних операцій потребує внесення змін до законодавства, що регулює питання встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування та страхування операцій зовнішньоторговельної діяльності, а також розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності.

У період воєнного стану в Україні прийнято ряд документів, які регулюють здійснення зовнішньоторговельної діяльності та удосконалюють правовий механізм державного управління: Постанова КМУ № 314 від 18.03.2022 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [11] визначає обов'язковість отримання суб'єктом господарювання відповідної ліцензії для проведення експортно-імпорتنих операцій; Постанова КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1424 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік» [13] регулює питання експорту сільськогосподарських товарів, зокрема, введено квотування, ліцензування заборона на експорт окремих позицій; Постанова КМУ від 09.03.2022 № 236 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» [12], яка визначає перелік товарів, під час ввезення яких на митну територію України надається відстрочення сплати митних платежів; Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [14] встановлює граничні терміни розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів та інші.

Регулювання імпорتنних операцій запропоновано здійснювати з використанням методів державного управління, що сприятимуть розвитку імпорту якісної та доступної сировини відповідно до аналізу конкурентних переваг країни (зниження митних тарифів) та зменшуватимуть частку імпорту в зовнішній торгівлі (встановлення фітосанітарних норм та інших технічних бар'єрів у торгівлі).

Враховуючи позитивну тенденцію сальдо зовнішньої торгівлі послуг, в частині розвитку експорту та імпорту послуг основним пріоритетом визначено подальшу підтримку позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами та забезпечення інноваційного і працемісткого характеру послуг у структурі торгівлі та географічної диверсифікації.

Також у розвитку економічного механізму виокремлено такий напрям, як застосування методу квотування, узгодження розмірів митних платежів, фітосанітарних норм та інших бар'єрів у торгівлі з метою розвитку пріоритетних напрямів експорту товарів з доданою вартістю та захисту національного товаровиробника України. Це сприятиме розширенню зовнішньоторговельних угод та зростанню кількості зон вільної торгівлі країни з іншими країнами-партнерами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонована система методів державної зовнішньоторговельної політики складається із методів наукового пізнання та методів державного управління і розкриває безпосередні та опосередковані зв'язки між суб'єктами та об'єктами політики. За допомогою використання таких методів здійснюється аналіз суспільних проблем у сфері зовнішньоторговельних відносин, розробка альтернативних варіантів їх вирішення, запровадження відповідної державної політики у вигляді концепції розвитку зовнішньої торгівлі та забезпечується реалізація моніторингових заходів щодо покращення та оновлення політики в майбутньому.

Під час дослідження окреслено напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах воєнного стану. Це створює підстави для формування пропозицій щодо подальшого розвитку зовнішньої торгівлі України в перспективі з метою досягнення показників економічного зростання, підвищення суспільного добробуту населення країни та підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання не лише на національному, але й на міжнародному рівні.

Список використаної літератури:

1. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/part3/304.htm.
2. Бакуменко В.Д. Методологія системних досліджень в державному управлінні : навч. посіб. / В.Д. Бакуменко, С.О. Кравченко. – К. : ВПЦ АМУ, 2011. – 116 с.
3. Владимиров К.Н. Таможенное регулирование : учеб. пособ. / К.Н. Владимиров, В.Ю. Бардачева. – Херсон : Одди плюс, 2002. – 360 с.
4. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.) / Національний інститут стратегічних досліджень. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/egztx>.
5. Галазюк Н.М. Державне регулювання ЗЕД вітчизняних підприємств: теоретичні аспекти / Н.М. Галазюк, Ю.О. Галазюк // Економічні науки. Сер. : Економічна теорія та економічна історія. – 2013. – № 10. – С. 48–54.
6. Домбровська С.М. Напрями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / С.М. Домбровська. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://91.234.43.156/bitstream/123456789/5611/1/18.pdf>.
7. Методологія наукових досліджень з державного управління : хрестоматія / упоряд.: С.В. Загороднюк, О.Л. Євменкіна, В.В. Лещенко; за заг. ред. д.політ.н. К.О. Ващенко. – К. : НАДУ, 2014. – 180 с.
8. Пецович М.Д. Економічні методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / М.Д. Пецович, Н.Р. Круп'як. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/27529/1/051-078-079.pdf>.
9. Письмаченко Л.М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль : монографія / Л.М. Письмаченко. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2008. – 366 с.
10. Поліщук О.В. Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / О.В. Поліщук, К.С. Бурдун // Стратегія розвитку України. – № 3. – С. 111–113.
11. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова КМУ № 314 від 18.03.2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>.
12. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану : Постанова КМУ від 09.03.2022 № 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text>.
13. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік : Постанова КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1424 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/coffb>.
14. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>.

15. Скрипник С. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану / С.Скрипник, О.Процевят, О.Воронова // Економіка та суспільство. – 2022. – № 38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308>.
16. Улида В.Ю. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / В.Ю. Улида // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Сер. : Держ. упр. – 2015. – № 2. – С. 132–139.
17. Wilson W. The Study of Administration / W.Wilson // Political Science Quarterly. – 1887. – № 2 (2). – P. 197–222.

References:

1. Bytjak, Ju.P., Garashhuk, V.M., Djachenko, O.V. et al. (2005), *Administrativne pravo Ukrainy*, pidruchnyk, in Bytjak, Ju.P. (ed.), Jurinkom Inter, K., 544 p., [Online], available at: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/part3/304.htm
2. Bakumenko, V.D. and Kravchenko, S.O. (2011), *Metodologija systemnyh doslidzen' v derzhavnomu upravlinni*, navch. posib., VPC AMU, K., 116 p.
3. Vladimirov, K.N. and Bardacheva, V.Yu. (2002), *Tamozhenne regulirovanie*, ucheb. posob., Oldi plyus, Kherson, 360 p.
4. Vplyv vijny na zovnishnju torgivlju Ukrainy (za pidsumkamy pershogo pivrichchja 2022 r.), (2022), Nacional'nyj instytut strategichnyh doslidzen', [Online], available at: <http://surl.li/egztx>
5. Galazjuk, N.M. and Galazjuk, Ju.O. (2013), «Derzhavne reguljuvanja ZED vitchyznjanyh pidpryjemstv: teoretychni aspekty», *Ekonomichni nauky*, Ser. *Ekonomichna teorija ta ekonomichna istorija*, No. 10, pp. 48–54.
6. Dombrovs'ka, S.M. (2017), *Naprjamy derzhavnogo reguljuvanja zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti v Ukraini*, [Online], available at: <http://91.234.43.156/bitstream/123456789/5611/1/18.pdf>
7. Vashhenko, K.O. (ed.) (2014), *Metodologija naukovyih doslidzen' z derzhavnogo upravlinnja*, hrestomatija, uporjad.: Zagorodnjuk, S.V., Jevmjeshkina, O.L. and Leshhenko, V.V., NADU, K., 180 p.
8. Peckovych, M.D. and Krup'jak, N.R. (2014), *Ekonomichni metody derzhavnogo reguljuvanja zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti*, [Online], available at: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/27529/1/051-078-079.pdf>
9. Pis'machenko, L.M. (2008), *Derzhavne upravlinnja zovnishn'otorgovel'noju dijal'nistju v Ukraini: reguljuvanja ta kontrol'*, monografija, TOV «Jugo Vostok, Ltd.», Donec'k, 366 p.
10. Polishhuk, O.V. and Burdun, K.S., «Metody derzhavnogo reguljuvanja zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti v Ukraini», *Strategija rozvytku Ukrainy*, No. 3, pp. 111–113.
11. KМУ (2022), *Dejaki pytannja zabezpechennja provadzhennja gospodars'koi' dijal'nosti v umovah vojennoho stanu*, postanova vid 18.03., No. 314, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>
12. KМУ (2022), *Dejaki pytannja mytnogo oformlennja okremyih tovariv, shho vvozjat'sja na mytnu terytoriju Ukrainy u period dii' vojennoho stanu*, postanova vid 09.03., No. 236, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text>
13. KМУ (2021), *Pro zatverdzhennja perelikiv tovariv, eksport ta import jakyih pidljagaje licenzuvannju, ta kvot na 2022 rik*, postanova vid 29 grudnja, No. 1424, [Online], available at: <http://surl.li/cotfb>
14. Pravlinnja Nacional'nogo banku Ukrainy (2022), *Pro robotu bankivs'koi' systemy v period zaprovadzhennja vojennoho stanu*, postanova vid 24.02., No. 18, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
15. Skrupnyk, S., Procevat, O. and Voronova, O. (2022), «Osoblyvosti reguljuvanja zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti v umovah vojennoho stanu», *Ekonomika ta suspil'stvo*, No. 38, [Online], available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308>
16. Ulyda, V.Ju. (2015), «Systema derzhavnogo reguljuvanja zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti», *Visnyk Nacional'nogo universytetu cyvil'nogo zahystu Ukrainy*, Ser. *Derzhavne upravlinnja*, No. 2, pp. 132–139.
17. Wilson, W. (1887), «The Study of Administration», *Political Science Quarterly*, No. 2 (2), pp. 197–222.

Олійник Оксана Вікторівна – доктор економічних наук, професор, перший проректор Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0003-2188-9219>.

Наукові інтереси:

- міжнародні економічні відносини;
- фінансовий аналіз;
- управління закладів вищої освіти.

E-mail: oo76@ukr.net.

Ксендзук Валентина Віталіївна – доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0001-7670-7350>.

Наукові інтереси:

- зовнішньоторговельна політика України;
- участь України в міжнародних організаціях.

Oliinyk O.V., Ksendzuk V.V.

State management of the country's foreign trade activities under martial law

In order to improve the areas of application of mechanisms for the formation and implementation of the state foreign trade policy in the conditions of martial law, the article reveals the essence of each of them and defines separate object-subject groups (export and import of raw materials, export and import of goods with high added value, export and import of services, foreign trade agreements and creation of free trade zones). For each of the groups, a set of methods is presented, which are proposed to be applied within the framework of implementing the mechanisms of state management of foreign trade activities. It is appropriate and justified to use in terms of: 1) the economic mechanism: export grants and subsidies, crediting on favorable conditions for exporters, tax holidays, creation of business incubators, export insurance, establishment of phytosanitary standards, licensing procedures for certain types of exports, reduction of customs tariffs for import, etc.; 2) legal mechanism: amendments to the legislation governing phytosanitary regulations, licensing and insurance procedures, creation and development of business incubators, compliance with intellectual property rights, elimination of administrative barriers to the export of services, conclusion of trade agreements with countries of various regions, which are developing and have competitive and comparative advantages compared to Ukraine; 3) organizational mechanism: structuring of relations between state authorities and local self-government in the sphere of distribution of responsibilities and powers; strengthening the participation and role of all levels of state foreign trade policy subjects; 4) information mechanism: implementation of information support for national export-oriented enterprises and importers.

Keywords: foreign trade policy; mechanisms of state administration; methods of state administration; foreign trade; export; import; Ukraine; martial law; russia's war against Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2022.